

ДО ПИТАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СИТУАЦІЇ У ВЕРХНЬОМУ ПОДНІСТРОВ'І В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ I ТИС. Н. Е.

Поглиблене вивчення історії населення рубежу та першої половини I тис. н. е. на території східноєвропейського Лісостепу, західним відгалуженням якого є район Подністров'я, має вагомe значення не лише для відтворення тієї етнокультурної ситуації, яка існувала на цих землях в згаданий період, але й для розв'язання проблеми слов'янського етногенезу. Територія Верхнього Подністров'я входить до регіону, де формувалась велика слов'янська спільнота. В історії населення Прикарпаття, як і всього східноєвропейського Лісостепу, в цей період відбувались певні зрушення у розвитку продуктивних сил та у виробничих відносинах, що привело до зміни історичної ситуації в цілому. Тут закономірно виникає питання, що на нашій території передувало цим процесам, на чому базується таке яскраве історичне явище, як черняхівська культура, які археологічні культури передували черняхівській, зокрема на Верхньому Подністров'ї? Тому питання етногенезу слов'ян пов'язане в цілому з розумінням тієї історичної ситуації, яка існувала на наших землях на рубежі та в перших століттях нашої ери.

Верхнє Подністров'я щодо цього займало особливе місце, оскільки тут стикались різноетнічні групи населення Південно-Східної та Центральної Європи, схрещувались їхні впливи, що знайшло відображення у матеріальній культурі залишених ними пам'яток. Тому відкриття та вивчення кожної нової пам'ятки поступово наближає нас до розуміння такого важливого питання як процес слов'янського етногенезу. Треба відзначити, що питання про походження слов'ян, час і місце формування слов'янської спільноти, відношення до інших народів, підоснови, на якій розвинувся слов'янський етнос, надалі залишаються одними з найважливіших в слов'янознавстві.

Найраніші письмові згадки про слов'ян відносяться до перших століть нашої ери. Слов'яни згадуються античними авторами під загальною назвою венеди. Відомості про них знаходимо в "Природничій історії" Плінія Старшого (77 р. н. е. у творі Корнелія Таціта "Про походження германців і місцезнаходження Германії", або просто "Германія" (98 р. н. е.), в "Географії" Клавдія Птолемея (161–182 р. н. е.) [Мишулин, 1941, с. 230–231]. Скупі уривчасті відомості про слов'ян до певної міри пояснюються тим, що слов'янські племена були відділені від римського світу фракійськими та германськими племенами і не мали безпосередніх контактів з римською імперією. Тому розв'язання багатьох питань слов'янської історії вимагає нових додаткових джерельних матеріалів. Без всебічного вивчення та історичного осмислення найближчої, безпосередньо передуючої ранньослов'янському етносу (V–VII ст.) черняхівської культури було б дуже складним та майже неможливим розв'язання цієї проблеми. У такому випадку виникає закономірне питання – а що таке черняхівська культура, як вона сформувалась, яка її підоснова, які культури їй передували на нашій території? Відповідь на ці питання дають дослідження хронологічно раніших пам'яток. Такими археологічними культурами, які передують черняхівській, є липицька, пшеворська та зарубинецька. Варто відзначити, що матеріали цих пам'яток розглядаються дослідниками по-різному. Нерідко ці матеріали трактуються помилково, тому що базуються на суб'єктивному.

До середини 60-х років XX ст. вважалось, що основним населенням, яке заселяло Верхнє Подністров'я рубежу та перших століть нашої ери, були дакійські племена липицької культури. Така теорія про заселеність Верхнього Подністров'я була пов'язана до певної міри зі станом відкриття та дослідження археологічних пам'яток цього періоду. Відкриття та початок

розкопок пам'яток перших століть нашої ери на згаданій території припадає на кінець XIX ст. Коротко слід згадати про цей процес досліджень.

У 1889 р. при будівництві залізниці на відтинку Рогатин – Бережани, на північно-західній околиці с. Верхня Липиця Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл., знайдено великий тілопальний могильник. Розкопками І. Коперницького (1889–1890) виявлено понад 200 урн з перепаленими людськими кістками та три великі вогнища (*ustrina*) для спалювання покійників. У зв'язку зі смертю І. Коперницького (1891) роботи на могильнику припинені, а матеріали залишились неопрацьованими аж до 30-х років XX ст., і тільки короткі згадки про них появились в тодішніх публікаціях [Wiadomości..., 1891, s. 30, 162, 192; Pawłowicz, 1898, s. 4]. Лише в 1930 р. М. Смішкови під час опрацювання матеріалів могильника у Польській Академії наук та мистецтв в Кракові (PAU) вдалось скомплектувати 37 поховань та дослідити 49 окремих предметів. Оскільки там ще було 28 безкомплектних посудин, то М. Смішко висловив припущення, що вони теж могли бути урнами окремих поховань. На цій підставі він допустив, що всього на могильнику було відкрито 65 поховань [Śmiszko, 1932, s. 192]. Могильник датований I–II ст. н. е. На основі цих матеріалів виділена нова **липицька** культура [Śmiszko, 1932, s. 111–177].

Хоч Верхньолипицький могильник став основою для виділення нової археологічної культури римської доби, дальших досліджень чи пошуків нових пам'яток не проводилось. Лише окремі питання цієї культури принагідно зачіпались в працях інших науковців. І тільки в 1926 р. при дослідженні Л. Козловським та англійськими археологами Хатчінсоном та Престоном трипільської культури біля села Незвиська Городенківського району Івано-Франківської області випадково було відкрито чотири житла з матеріалами, аналогічними до виявлених на могильнику у Верхній Липиці. Правда, ліпну кераміку Л. Козловський помилково відніс до висоцької культури, а гончарну – до перших століть нашої ери [Kozłowski, 1930].

Наступним після Незвиського поселення був могильник у селі Гринів недалеко Львова. У 1930 р. розкопками М. Смішка відкрито 12 тілопальних поховань з керамікою липицької культури. Матеріали з трьох вищезгаданих пам'яток та одного поховання з Залісок Жидачівського р-ну Львівської обл. стали основою для написання узагальнюючої праці [Śmiszko, 1932].

Аналізуючи характер поселень липицької культури, М. Смішко приходить до хибної думки, що в липицькій культурі відчуваються зв'язки з людністю раніших періодів цієї території. Цим заперечувався факт приходу на Верхне Подністров'я липицького населення. З цього також виходило, що липицька культура є новим етапом у розвитку автохтонного землеробського населення. Одночасно він зараховував липицьку культуру до фракійського кореня [Śmiszko, 1936, s. 129–131]. З такого висновку дослідника напрашувалась думка, що наші терени були місцем заселення і проживання фракійської людності, а не зоною формування ранніх слов'ян.

У 1930-х роках відкрито поселення біля с. Заліски Жидачівського р-ну Львівської обл. Хоч Ярослав Пастернак провів тут лише розвідкові розкопки, він висловив думку, що липицька культура має дакійський корінь і пов'язується з племенем костобоків [Пастернак, 1932, с. 42–43].

Неординарну пам'ятку дослідив М. Смішко у 1935 р. – багате поховання біля с. Колоколин Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. [Śmiszko, 1935, s. 155–164]. Дослідження цієї пам'ятки не так допомогло у вивченні етнокультурної ситуації, як кидало світло на розуміння соціального розвитку липицького населення.

Питанням етнокультурного та хронологічного вивчення липицьких матеріалів, а, отже, і культури в цілому приділяло увагу багато археологів (К. Такенберг, Л. Козловський, М. Смішко, М. Тіханова). При вивченні матеріалів з могильника в Гриневі М. Смішко аналізує як липицькі, так і пшеворські поховання, зупиняється на питанні співвідношення обох культур [Śmiszko, 1932, s. 177–183]. Інакше кажучи, вже тоді ставилось питання про етнокультурну ситуацію у Верхньому Подністров'ї. Однак матеріалів для розгляду цього питання виявилось

замало, хоча було зрозумілим, що населення липицької культури не прийшло на безлюдну територію.

На початок 50-х років ХХ ст. припадають випадкові відкриття двох могильників – в Звенигороді та Болотні. Розкопками І. Свешнікова в Звенигороді виявлено 12 тілопальних поховань та вісім тілопокладень в ур. Гоева гора з матеріалами як липицького, так і пшеворського типів. Дослідження могильника продовжив Д. Козак у 1975 р. Результат – 14 липицьких та 9 пшеворських поховань [Козак, 1978, с. 96–107]. На цій підставі дослідник зробив висновок про синкретичний характер пам'ятки [Козак, 1978, с. 96–107].

У 1955 р. при копанні силосних траншей поблизу с. Чижиків Пустомитівського р-ну було зруйноване одне поховання – тілопокладення. Супровідний інвентар – бронзові ойнохоя, миска, ручка посудини з зображенням голови і лап лева. Керамічний матеріал вказував на приналежність його до липицької культури [Смишко, 1957, с. 238–243]. Поховання в Чижикові, як і в Колоколині, давало певну інформацію про соціальний лад племен липицької культури.

Отримані в процесі розкопок згаданих липицьких пам'яток джерельні матеріали закономірно викликали у дослідників зацікавлення та потребу у розгляді питання відношення липицької і пшеворської культур до ранньослов'янських пам'яток. Варто згадати хоч би М. Тиханову, яка в статті про локальні варіанти черняхівської культури стає на позицію приналежності пам'яток дакійським племенам. Разом з тим вона вважала, що липицька культура була тією основою, на якій розвинувся дністровський варіант черняхівської культури [Тиханова, 1957, с. 194]. Існували з цього питання і протилежні думки, зокрема, вказувалось на самотність липицької культури [Баран, 1965, с. 365].

Погляду про переростання липицької культури в черняхівську (а не про наявність ознак липицької в черняхівській) дотримувався М. Брайчевський, стверджуючи, що якраз в пам'ятках липицького типу зароджуються ті риси, які пізніше стали характерними для черняхівської культури [Брайчевський, 1953, с. 62–68; 1964, с. 319]. При цьому він поєднував в одне ціле липицькі та черняхівські пам'ятки, вважаючи перші проявом раннього етапу черняхівської культури [Брайчевський, 1964, с. 315, 317].

Зрозумілим було те, що при вивченні черняхівської культури треба ґрунтовно брати до уваги пам'ятки перших століть нашої ери, зокрема, липицької та пшеворської культур. Разом з тим відчувалось, що бракує певних матеріалів, нових джерел, які би безпосередньо дозволяли виявити участь згаданих вище культур у формуванні такого непересічного неординарного явища, як черняхівська культура. Тут необхідно відзначити, що довоєнні археологічні дослідження пам'яток перших століть нашої ери в більшості проявлялись у розкопках могильників. Тому відчувалася потреба в матеріалах з поселень – місць проживання та господарської діяльності людей. Склалося так, що дослідження поселень липицької, а трохи пізніше і пшеворської культур, припало на післявоєнний період. Зокрема, два житла липицької культури дослідив В. Баран в 1954–1956 роках на поселенні біля села Черепин Пустомитівського р-ну Львівської обл. Матеріали датовані I–II ст. н. е. [Баран, 1961, с. 20].

У 1962–1964 роках В. Цигилик проводив широкі розкопки поселення біля села Верхня Липиця Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл., що було відкрите у 1960 р. поруч з верхньоліпицьким могильником, який дав назву самій **ліпицькій** культурі [Цигилик, 2001].

Першою пам'яткою на Верхньому Подністров'ї, де виявлено кераміку зарубинецького типу та на конкретних матеріалах стверджено факт спільного перебування, а точніше, проживання трьох різноетнічних груп населення, стало досліджуване В. Цигиликом в 1960-х роках поселення в Ремезівцях Золочівського р-ну Львівської обл. Результати досліджень показали наявність на поселенні (у тих самих об'єктах) матеріалів липицького, зарубинецького та пшеворського типів. Час існування поселення припадає на I – поч. III ст. н. е. [Цигилик, 1971, с. 157–166; 1975, с. 59, 100–104].

Наступною пам'яткою, де в тих самих об'єктах виступають матеріали липицького, зарубинецького та пшеворського типів, стало поселення біля села Гологори Золочівського р-ну Львівської обл., яке увійшло в літературу під назвою Майдан-Гологірський. Дослідженнями, проведеними автором в 1969 та 1990 роках, виявлено житлові та господарські споруди з

керамікою трьох вищезгаданих археологічних культур. Датується ця пам'ятка I – поч. III ст. н. е. [Цигилик, 1973, с. 83–90].

Поселення з матеріалами трьох названих археологічних культур відкрито біля с. Липівці Перемишлянського р-ну Львівської обл. у 80-х роках XX ст. Воно є одночасовим та однотипним за матеріалами з Ремезівським [Цигилик, 1995, с. 127–139].

Варто також відзначити, що на повністю розкопаному могильнику липицької культури в с. Болотня Перемишлянського р-ну Львівської обл. (I ст. н. е.) в одному з тілопальних поховань урною служила миска зарубинецького типу [Цигилик, 2003, с. 151–184].

На 1970-і роки припадають дослідження, які проводив на поселеннях перших століть нашої ери Д. Козак. Зокрема, в 1974 р. він розпочав, а в 1975 р. продовжив розкопки поселення біля с. Підберізці недалеко Львова. Було відкрито три наземних та дванадцять заглиблених жител, датованих II–III ст. н. е. Однак допускається, що поселення вже існувало на рубежі I ст. до н. е. – I ст. н. е. [Козак, 1975, с. 283–284; 1976, с. 338–339]. Виявлені на поселенні липицькі, пшеворські та зарубинецькі матеріали дослідник відніс до пшеворської культури.

Поселення в Сокольниках, Підбірцях, Пасіках-Зубрицьких, на яких теж виступає кераміка трьох названих вище археологічних культур, Д. Козак розглядав “у контексті еволюції пшеворської культури, як один із завершальних етапів її розвитку у Подністров'ї” [Козак, 2005, с. 323]. У свій час ним висловлювалась думка про симбіоз цих культур на нашій території [Козак, 1984, с. 55]. З часом Д. Козак по-іншому підійшов до розгляду питань, що стосувались трьох згаданих вище археологічних культур, зробив великий наголос на ролі асимілятивних процесів, які завершилися, на його думку, виникненням нової археологічної культури – **зубрицької**, підоснови черняхівського етнокультурного масиву.

Питання етнокультурного розвитку є досить складним до розв'язання, вимагає додаткової, щораз нової аргументації. Закономірно, що в дослідників існують різні погляди на цю проблему. У світлі сказаного є зрозумілим, що відкриття та дослідження нових пам'яток такого змішаного характеру набуває особливої наукової ваги, бо дає нові аргументи, нові докази при розгляді цього питання.

У 2001 р. біля с. Стрілки Перемишлянського р-ну Львівської обл. відкрито нове поселення, яке відразу привернуло увагу. В процесі досліджень цієї пам'ятки, які проводились у 2002–2004 рр., виявлено два житла, велику виробничу піч, вогнище поза межами жител, дев'ять господарських ям, зібрано значну кількість ліпної та гончарної кераміки, виробів з заліза, куски залізних шлаків.

Основною групою знахідок з цього поселення, яка найбільше відображає етнокультурну приналежність пам'ятки, як і населення в цілому, є ліпний та гончарний посуд. Результати трьохрічних розкопок виразно показали, що на дослідженій частині поселення, зокрема в заповненні об'єктів, виступають матеріали липицького, пшеворського та зарубинецького типів. Проведений порівняльний аналіз кераміки, наявність аналогій серед керамічних комплексів трьох згаданих культур з врахуванням характеру житлового будівництва, виробничих та господарських споруд переконливо підтверджують висловлену раніше та з часом підтвержену іншими дослідниками тезу, що в перших століттях нашої ери на території Верхнього Подністров'я, крім населення зарубинецької культури, яке прибуло сюди десь на початку I ст. н. е., найімовірніше, з Полісся, проживали дакійські племена липицької культури, а також пшеворська людність. Остання надійшла у Верхнє Подністров'я з Нижнього Повіслення – спочатку військові загони, які засвідчені похованнями зі зброєю, а потім – більша кількість пшеворського населення.

Виявлені при дослідженні поселення Стрілки I предмети, які піддаються точнішому хронологічному визначенню (ножі, шило, уламок шпори, бронзова голка, уламок денця амфори), аналогії в кераміці та житлобудуванні дозволяють віднести його до I – поч. III ст. н. е. Цим наше поселення включається в групу пам'яток, що об'єднує поселення в Ремезівцях, Гологорах (Майдані-Гологірському), Липівцях, Підберізцях, Пасіках-Зубрицьких, які датуються I – поч. III ст. н. е.

За всіма ознаками, спільне проживання представників трьох різноетнічних груп населення мало мирний характер. Разом з тим відчуваються взаємовпливи цих культур, запозичення, зокрема, в житловому будівництві, кераміці. Помітним був вплив зарубинецької культури на пшеворську. Це, до речі, відзначає дослідник пшеворських пам'яток Д. Козак [Козак, 1984, с. 59]. На це звертає увагу і дослідник зарубинецької культури Є. Максимов [Максимов, 1982, с. 115–162].

Липицьке населення, яке мало безпосередні контакти з римським світом і запозичало його передові досягнення, без сумніву, ділилось ними з зарубинецькою і пшеворською людністю. Це стосується гончарної кераміки, гончарних горнів і т. д. Дакійський вплив на кераміку зарубинецької культури, на думку Є. Максимова, слід віднести до періоду, що наступив після появи в Північному Причорномор'ї загонів Буребісти, що припадає на рубіж нашої ери [Максимов, 1982, с. 113–114]. У Верхньому Подністров'ї такий процес розпочався з приходом зарубинецького населення та його спільного проживання з населенням липицької культури, що припадає на початок I ст. н. ери.

В етнічному відношенні зарубинецька культура, згідно з Є. Максимовим, відноситься до праслов'янських старожитностей і тому повинна була відігравати помітну роль в процесі етногенезу слов'ян [Максимов, 1982, с. 115–162].

Необхідно відзначити, що спільне, мирне проживання на поселенні Стрілки I, як і на інших вищезгаданих поселеннях, трьох різноетнічних груп населення з часом вилилось в початок інтеграційного процесу. Це проявляється, в першу чергу, в деякому згладжуванні, нівелюванні окремих виражених ознак культурної приналежності певних форм кераміки. Однак, ці ознаки не втрачені повністю. Нових, витворених в ході цього інтеграційного процесу, форм кераміки не простежено. Об'єднавчою на цих поселеннях є гончарна кераміка. Тому важко погодитись з висловленими в літературі твердженнями про майже раптову появу (протягом півстоліття) нової археологічної культури. Однак це питання є темою окремого дослідження.

Поселення Стрілки I разом з такими пам'ятками, як поселення в Ремезівцях, Гологорах (Майдан-Гологірський), Липівці, Підберізці, Пасіки-Зубрицькі є однотипними за матеріалами та одночасними, що дає підставу об'єднати їх в **Гологірську групу пам'яток перших століть нашої ери** у Верхньому Подністров'ї.

Гологірська група пам'яток може вважатися тією підосною, на якій у нашому регіоні формувалась черняхівська культура. Якщо навіть якась незначна частина липицької людності відійшла на свою корінну територію, то не можна виключати липицьке населення з інтеграційного процесу та його участі у формуванні нової, яскраво вираженої черняхівської культури. Гологірську групу пам'яток творило населення зарубинецької, пшеворської та липицької культур. Гологірська група – це та підоснова, на якій сформувались черняхівські пам'ятки Прикарпаття.

Дослідження соціально-економічних процесів, що були доленосними в слов'янському етногенезі, не може обійтись без всестороннього вивчення пам'яток цього періоду. При цьому значна увага приділяється черняхівській культурі, яка займає особливе місце в процесах етнокультурного розвитку на території Центрально-Східної Європи другої чверті та середини I тис. н. е. Особливої уваги в цьому відношенні заслуговують пізньочерняхівські пам'ятки. Йдеться про поселення, на яких відкрито житла, що відносяться до кінця IV – початку V ст. н. е. Це заглиблені житла, як правило чотирикутної форми, в яких серед численної гончарної кераміки виявлено характерний ліпний посуд, що знаходить своє продовження, свій розвиток на ранньослов'янських пам'ятках V–VII ст.

Необхідно відзначити, що напівземлянки підквадратної форми з піччю-кам'янкою або з глиняною піччю, ліпною та гончарною керамікою в заповненні відомі на черняхівських поселеннях Верхнього та Середнього Подністров'я (Черепин, Сокіл, Теремці) [Баран, 1981, с. 147, 166; Баран, Козак, Терпиловський, 1991, с. 68–69].

Можна навести для прикладу Черепинське поселення. Виявлені на ньому житла 8 та 12 мали підквадратну форму. Керамічний комплекс складався з ліпного та гончарного посуду.

Серед ліпної кераміки були горщики, що, на думку В. Барана, мали форму, яка стоїть між посудом черняхівської культури та горщиками празького типу. Житло датується в межах IV–V ст. н. е. [Баран, 1981, с. 136].

Три таких же житла відкрив і дослідив автор на початку 80-х років XX ст. на поселеннях Верхнього Подністров'я і Західного Побужжя. Мається на увазі пізньочерняхівське поселення біля села Рудники (ур. Голодівка) Миколаївського району Львівської області. У житлі чотирикутної форми з залишками глиняної печі, крім гончарної кераміки, виявлено уламки ліпних горщиків, що типологічно близькі, а їхні форми знаходять свій розвиток на ранньослов'янських пам'ятках [Цигилик, 1981, с. 318–319].

Друге таке житло досліджено у 1981 р. біля с. Березець (ур. За рудкою) Городоцького р-ну Львівської обл. У напівземлянці квадратної форми з глиняною пічкою в північно-західному куті, крім уламків гончарної кераміки черняхівського типу, на долівці та на черені печі знайдено уламки ліпних горщиків, що за формою близькі до ранньослов'янських. Під горщиками в наносному шарі долівки виявлено бронзову фібулу підв'язного типу, що мала шестигранну в перерізі сильно зігнуту дужку, яка переходила в пластинчасту трохи звернену до кінця, орнаментовану по краях зазубринками ніжку. Ніжка закінчувалась пластинкою, що була скручена в жолобок та підігнута назустріч голці, тонким кінцем обв'язана довкола дужки при переході її в ніжку й утворювала приймач. Такі фібули, згідно з А. Амброзом, датуються IV ст. н. е. [Амброз, 1966, с. 63]. Однак, ніжка нашої фібули пластинчаста, пластинчастий і приймач. Пластинчасті фібули А. Амброз відносить до третього варіанту підв'язних фібул і датує їх IV ст. н. е., відзначаючи, що вони трапляються також на початку V ст. н. е. [Амброз, 1966, с. 64].

Оскільки описана фібула об'єднує ознаки другого і третього варіантів фібул, а також виступає в житлі разом з ліпною керамікою, що далі стає характерною для ранньослов'янських пам'яток, то її можна датувати IV – початком V ст. н. е.

Третє таке житло розкопане у 1983 р. біля с. Неслухів (ур. Лісковиця) Буського району Львівської області. У напівземлянковому житлі квадратної форми знайдено уламки гончарної кераміки, ліпних горщиків, а також цілий ліпний горщик на черені глиняної печі. Він має типову форму, що стала характерною для горщиків на ранньослов'янських поселеннях [Цыгылык, 1981, с. 318–319; 2002, с. 130; Цыгылык, Ивановский, 1984, с. 369–370; Цыгылык, Касюхнич, 2005, с. 277–279].

Привертає увагу поселення Стрілки II (ур. Дубина) Перемишлянського р-ну Львівської обл., що досліджувалось автором в 2005–2007 роках. Результати досліджень вказують на його особливість та вагомість у плані отримання додаткових аргументів при розгляді питання слов'янського етногенезу. На відміну від поселень черняхівської культури як Верхнього Подністров'я, так і Західного Побужжя, де гончарна кераміка ділиться на три підгрупи, та де поруч з гончарною у значній кількості виступає ліпна кераміка, поселення Стрілки II разом з гончарним виробничим центром – поселенням Свірж творять ніби острів серед черняхівського етнокультурного масиву. На них виступає лише гончарна кераміка з домішкою піску в глині. Разом з тим, поселення Стрілки II має ще свою особливість. Як в напівземлянковому житлі II, так і в легкозаглиблених житлах III та IV, крім великої кількості гончарної кераміки з домішкою піску в тісті, виявлено по декілька уламків ліпних горщиків та цілий невеликий ліпний горщик, чи, точніше, тих форм, що є типовими на ранньослов'янських пам'ятках. Там траплялись і уламки глиняних вальків – “хлібців”, які пізніше застосовувались при будові куполів печей в ранньослов'янських житлах.

Знайдена в заповненні житла II поселення Стрілки II залізна фібула підв'язного типу з широким приймачем датується не раніше ніж IV–V ст. н. е. Подібна залізна фібула, що її виявив В. Баран на Черепинському поселенні (житло 8), була віднесена до IV–V ст. н. е. [Баран, 1981, с. 137]. А. Амброз такі фібули великих розмірів з пластинчастою ніжкою відносить до IV – поч. V ст. н. е. [Амброз, 1966, с. 66].

Беручи до уваги сказане та враховуючи те, що всі заглиблені житла поселення Стрілки II мають чотирикутну форму, що є ознакою їх приналежності до пізнього етапу черняхівської

культури, а в їх заповненні виступає гончарна кераміка пізньочерняхівського характеру, його можна віднести до IV – поч. V ст. н. е. Відкриття та дослідження таких жител посилює аргументацію стосовно підоснови та формування ранньослов'янських старожитностей.

Отже, все сказане вище дає підстави вважати, що в кінці IV – на початку V ст. н. е. у Верхньому та Середньому Подністров'ї витворюється характерний для слов'ян підквадратний тип житла з піччю в північно-західному або в північно-східному куті. Цей тип житла зазнає подальшого розвитку і стає властивим для ранньослов'янських поселень. Другий важливий елемент – це наявність у цих житлах і господарських комплексах ліпної, близької до ранньослов'янської, кераміки, яка виступає разом з гончарною, властивою для черняхівської культури на нашій території. Це підтверджується найновішими матеріалами з поселення Стрілки II. Ліпна кераміка є досить характерною і за всіма ознаками може посісти проміжне місце і бути ланкою, яка пов'язує черняхівські ліпні форми з ранньослов'янською керамікою (празька культура). Розглянуті вище житла слід зараховувати до групи пам'яток перехідного етапу від черняхівської культури до ранньослов'янських старожитностей. Результати найновіших досліджень поселення Стрілки II показують, що на його матеріалах простежується трансформація ознак пізньочерняхівських пам'яток у ранньослов'янські. Підтверджується вже раніше висловлена думка дослідників про те, що у формуванні ранньослов'янської культури брала участь слов'янська частина черняхівського населення і що цей перехідний етап займав V ст. н. е.

ЛІТЕРАТУРА

Амброз А. К.

1966 Фибулы юга Европейской части СССР // САИ. – Д.1–30. – 113 с.

Баран В. Д.

1961 Поселення перших століть нашої ери біля села Черепин. – К. – 118 с.

1965 Раннеславянские памятники на Западном Буге // SA. – XIII–2. – С. 319–376.

1981 Черняхівська культура. – К. – 137 с

2000 Проблеми етнокультурного розвитку на території України в I тис. н. е. – Давня і середньовічна історія України. Кам'янець-Подільський. – С. 127–136.

Брайчевський М. Ю.

1953 Основные вопросы археологического изучения антов (культура полей погребений) // Доклады VI Научной конференции Института археологии. – К. – С. 62–68.

Козак Д. Н.

1975 Раскопки у с.Подберезцы // АО 1974 года. – С. 293.

1976 Поселение пшеворской культуры в с. Подберезцы // АО 1975 года. – С. 338–339.

1978 Могильник початку нашої ери у с. Звенигород на Львівщині // Археологія. – № 25. – С. 96–107.

1980 Исследование у с. Пасеки-Зубрицкие // АО 1979 года. – С. 283–284.

1984 Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі. – К. – 145 с.

1991 Етнокультурна історія Волині. – К. – 174 с.

2005 Етнічна історія Волині і Галичина в ранньоримський час // АДЛУ. – Вип. 8. – С. 322–345.

2006 Етнокультурні процеси на території Українського Подністров'я в першій половині I тис. н. е. // АДЛУ. – Вип. 9. – С. 211–235

Козак Д. Н., Терпиловський Р. В.

1986 Про культурно-історичний процес на території України в першій чверті I тис. н. е. // Археологія. – 56. – К. – С. 32–47.

Максимов Е. В.

1982 Зарубинецкая культура на территории УССР. – К. – 181 с.

Мишулин А. В.

1941 Древние славяне в отрывках греко-римских и византийских писателей по VII веку н.э. // Вестник древней истории. – № 1. – С. 230–280.

Пастернак Я.

1932 Коротка археологія західноукраїнських земель. – Львів. – 130 с.

Смишко М. Ю.

1957 Богатое погребение начала нашей эры во Львовской области // СА. – № 1. – С. 238–243.

Тиханова М. А.

1957 О локальных вариантах черняховской культуры // СА. – № 4. – С. 168–194.

Цыгылык В. Н.

1971 Поселение возле села Ремезивцы Львовской области // СА. – № 2. – С. 157–166.

1981 Раскопки у с. Рудники // АО 1980 года. – С. 319.

Цигилик В. М.

1973 Дослідження поселення в Майдані-Гологірському на Львівщині // Археологія. – № 9. – С. 83–90.

1975 Населення Верхнього Поддністров'я перших століть нашої ери. – К. – 173 с.

1975а Поселення липицької культури поблизу с.Липівці на Львівщині // МДАПВ. – Вип. 6. – С. 127–139

2001 Верхня Липиця – пам'ятка римської доби. – Львів. – 55 с.

2002 Неслухів – перше дослідження черняхівського поселення в Західній Україні // МДАПВ. – Вип. 8. – С. 128–131.

2003 Питання поховального обряду населення Верхнього Наддністров'я перших століть нашої ери // MSROA. – Т. XXIV. – С. 151–184.

Цыгылык В. Н., Ивановский В. И.

1984 Поселение у с. Неслухов // АО 1983 года. – С. 369–370

Цигилик В. Н., Касюхнич В.

2005 Черняхівське поселення у селі Березець над Верещицею // МДАПВ. – Вип. 9. – С. 273–280.

Kozłowski L.

1930 Chaty kultury Czechy-Wysocko odkryte w Nieźwiskach w powiecie horodeńskim. – Księga pamiątkowa ku czci W. Demetrykiewicza. – Poznań.

Pawłowicz E.

1898 Wystawa bibliograficzno-archeologiczna Insrytutu stauropigialnego // Przewodnik naukowo-literacki. – Lwów. – S. 1–8.

Śmiszko M.

1932 Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej. – Lwów. – S. 192.

1935 Stanowisko wczesnorzymskie w Kołokolinie, pow.Rogatyński // WA. – Т. XIII. – S. 155-164.

Wiadomości...

1891 Wiadomości numizmatyczno-archeologiczne. – Kraków.

Volodymyr CYHYLYK

ETHNIC-CULTURAL SITUATION IN UPPER DNISTER REGION DURING FIRST HALF OF I kyr A.D.

Opinion of the author about ethno-cultural situation on territory of Upper Dnister during Roman period is shown at the paper. It is based on recent archaeological investigations of settlements Strilky I and Strilky II (2001–2007). Results of researches of settlements from I half of I kyr A.D. in this region are took into account too. Main attention is paid to settlements, dated back to first centuries A.D. and their appurtenance to Cherniakhiv culture. Results of excavations of Late Cherniakhiv settlement Strilky II, analyze of discovered materials witnessed about appurtenance of the site to transitional stage from Cherniakhiv culture to Early Slavic period. They also prove hypothesis about participation of Slavic element of Cherniakhiv culture in process of formation of Early Slavic culture.